

LÜBNANLI YAZAR EMİN ER-REYHÂNÎ'NİN “ŞERİF EFENDİ” ADLI ÖYKÜSÜ VE TAHLİLİ

Hüseyin YAZICI*

Özet

“Şerif Efendi” adlı öykü Arap “göç edebiyatı”nın önemli simalarından Lübnanlı Emin er-Reyhânî tarafından kaleme alınmıştır. Öyküdeki olaylar Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde geçiyor. Başlangıçta bir kurtuluş olarak görülen İttihat ve Terakki hükümeti döneminin siyasi atmosferi anlatılıyor öyküde. Mekân olarak Galata’nın da seçildiği bu öykü, önemli bir Arap yazarın İttihat ve Terakki’yi nasıl değerlendirdiğini ortaya koyuyor. Bu yazıda önce yazar hakkında kısa bilgiler verilmiş, daha sonra da öykünün çevirisi ile kısaca tahlili sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Arap edebiyatı, Osmanlı Devleti, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Emin er-Reyhânî.

Lebanese author Amîn al-Rayhânî’s story “Sharîf Afandî” and its analysis

Abstract: The story “Şerif Efendi” is written by Lebanese Emîn er-Reyhânî, who is one of the important names in Arabic Migration Literature. The events in the story take place during the last eras of Ottoman State. In the beginning, the political atmosphere of İttihat ve Terakki, which was perceived as liberation, is described. This story, in which Galata is selected as the location, describes how an important Arab author evaluates İttihat ve Terakki. In this essay, first, a brief information about the author is given, then, the translation of the story and a short analysis is presented.

Keywords: Arabic literature, Ottoman State, İttihâd and Taraqqî Association, Amîn al-Rayhânî

---

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü.
e-mail: hyazic61@hotmail.com

Burada Arap “göç edebiyatı”nın¹ en önemli üç şahsiyetinden birisi olan Emin er-Reyhânî’nin “Şerif Efendi”² adlı öyküsünü ele alacağız:

Lübnanlı bir yazar olan Emin er-Reyhânî³ 24 Kasım 1876 tarihinde Lübnan’ın Metn bölgesinin Füreike köyünde dünyaya geldi. er-Reyhânî, Hıristiyan bir aileye mensuptur. İlk öğrenimini Füreike ve civar köylerdeki okullarda yaptı. 1888’de Amerika’ya gitti. Burada hem okuyup hem çalışan er-Reyhânî, daha çok tiyatro, resim ve hukuk eğitimine ağırlık verdi. 1898’de hukuk diploması aldı. Özellikle Shakespeare (ö.1616), François Voltaire (ö.1778), Victor Hugo (ö.1885), Charles Darwin (ö.1882) ve Edmund Spenser(ö.1599)’den etkilendi. 1898 senesinde tekrar Lübnan’a döndü. Daha sonra Amerika’ya giden (1902) er-Reyhânî, 1903’te yine Lübnan’a döndü ve köyüne çekilerek burada altı yıl yaşadı. Uzun bir aradan sonra sırayla Amerika, Fransa, İspanya, Lübnan, Mısır, Hicaz, Yemen, Necd, Kuveyt ve Bağdat’ı gezdi.

Edebî eserleri daha çok Amerikalı düşünür William James(ö.1910)’in kurduğu pragmacılık anlayışına dayanan Emin er-Reyhânî, 1940 senesinde geçirdiği bir bisiklet kazası sonucu kaldırıldığı hastanede bir ay yattıktan sonra öldü.

er-Reyhânî, yazdığı eserler ve yaptığı gezilerle pek çok eleştirilere maruz kalmış, zaman zaman Amerikan işbirlikçiliği ile suçlanmıştır.⁴ Döneminde Arap edebiyatçıları arasında son derece önemli bir yere sahiptir. “Ulusların hayatı, ancak geçmişlerini geleceğine bağlamakla mümkündür.”⁵ diyen yazar, toplumunun sorunlarını kendi sorunları gibi algılamış, ancak bu arada Osmanlı toplumuna da yakın bir ilgi duymuştur. Bu ilgi, zaman zaman eleştiri, zaman zaman da beğeni tarzında olmuştur. Bu arada diğer bazı Arap yazarlarına karşılık Osmanlı Devleti’ni övebilme cesaretini de göstermiştir: “...Hoşgörüsüzlük yüzünden tabiri caizse birbirimizi yiyoruz. Osmanlılarda farklı dinlere mensup sayısız memur; yani Dürziler, Müslümanlar ve Hıristiyanlar bir arada çalışabilmişlerdir. Devlet katında hoşgörü var, ama halk arasında yok... Osmanlı Devletimiz, Hıristiyanlarla hoşgörü içindedir. Müslümanların Hıristiyanlarla hoşgörü içinde olmadığını hiçbirimiz söyleyemeyiz. Onların her türlü ibadetlerini özgürce yapabilmelerine izin

¹ 1860 yılında Lübnan’da baş gösteren Dürzî-Mârûnî çatışmalarından sonra daha çok Lübnan, Suriye, Filistin ve Ürdün’den Kuzey ve Güney Amerika’ya göç etmiş, çoğunluğunu Hıristiyan Arapların oluşturduğu, nüfusu bir milyona ulaşan halkın içinden doğan ve başını Cibran Halil Cibran, Mihail Nuayme ve Emin er-Reyhânî’nin gibi ünlü Arap edebiyatçılarının çektiği edebiyata verilen addır.

² Bu öykünün Arapçası için bk. Emin er-Reyhânî, *el-Kıssatu ve’r-rivâyetu (el-Mekkârî ve’l-kâhin, Sicillu’t-tevbe, Vefâu’z-zemân)*, Beyrut 1989, s. 223-228.

³ İsâ en-Naûrî, *Edebu’l-Mehcer*, Kahire 1977, s. 334-343; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmi fi’l-edebî’l-arabî*, I-II (Beyrut 1986), II, 268-280; Ahmed Kabbîş, *Târîhu’s-şî’ri’l-arabî* (ts), s. 288-289.

⁴ Bk. Cihâd Fâdîl, *Udebâ Arab muâsirân*, Beyrut 2000, s. 124.

⁵ Bk. Emin er-Reyhânî, *el-Kitâbu’s-şî’riyye*, Beyrut 1989, s. 275.

veriyor. Özellikle de dinî hoşgörü yüzünden Osmanlılar iyi bir yere ulaştılar. Müslümanlarla Hıristiyanlar hoşgörü içindeyken, biz Hıristiyanlar neden savaş içindeyiz?"⁶

Yazar, bazı eserlerinde Osmanlıları ilgilendiren konuları ele almıştır. Bunlardan birisi Hâricu'l-harîm ev Cihân (New York 1917)⁷ adlı romanıdır. Bir diğeri ise burada üzerinde duracağımız "Şerif Efendi" adlı öyküsüdür. er-Reyhânî'nin, bu öyküde, Osmanlı Devleti'nin önemli bir dönemi sayılan İttihat ve Terakki dönemine yakın bir ilgi gösterdiğini anlıyoruz.

"Şerif Efendi" öyküsü, yazarın el-Kıssatu ve'r-rivâyetu (el-Mekkârî ve'l-kâhin, Sicillu't-tevbe, Vefâu'z-zemân) adlı eserin 223 ve 228. sayfaları arasında yer almaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu öykü, ilk olarak, Sicillu't-tevbe adlı eserin içinde Mısır'da 1951 tarihinde basılmıştır.

Biz burada önce öykünün Türkçe'ye çevirisini vermek istiyoruz:

***

ŞERİF EFENDİ

Onu, Mısır'a gitmek üzere, bilet satın almak için vapur şirketlerinden birine doğru giderken iskelede gördüm. Paris'te defalarca bir araya gelmemize rağmen, onu az kalsın tanıyamayacaktım. Paris'te fes giyiyordu. Şimdi ise, alnundan aşağı sarkmış ince, pamuklu kumaştan bir şapka giymiş ve tanınmamak için mavi bir gözlük takmıştı. Âdeta maskeli gibi görünüyordu. Ama Türk eşrafın sesindeki tatlılık onu ele veriyordu.

Son buluşmamız bir sene önce Paris'teydi. Osmanlı devrimini konuşmak için Yitiş(?) kahvehanesinde bir masanın etrafında oturmuş, hayalî pek çok devlet ve saray kurmuştuk. Heyecan içinde düşüncelerini açıklıyordu! Bütün ümidini inkılabı bağlamıştı. İnkılabı, güçlü, yeni yeni modernleşen, görkemli bir geçmişe sahip, gelişmiş büyük milletler arasındaki yüksek konumunu elden geldiğince geri almaya çalışan Türk halkı için vazgeçilmez görüyordu.

O gün bana, İstanbul'daki bazı arkadaşlarından gelen ve kendisinden dönmesini isteyen bir telgraftı göstermişti. Bunun üzerine İstanbul'a, atalarının ihtişamlı yurduna gitmek üzere Paris'ten ayrılmıştı. Varışından birkaç gün sonra da hükümette yüksek bir görev almış ve bu görevde hem vatanseverliğini hem de ılımlı biri olduğunu ispat etmişti. Ama bütün çalışmaları boşa gitmişti. Çünkü, Balkan ülkelerinin orduları, İstanbul kapılarına dayanmıştı. Başkentte karmaşa çıkmış; hatta yavaş yavaş anarşi kendisini göstermeye başlamıştı.

⁶ Bk. a.mlf., *er-Reyhâniyyât*, I-II (Beirut 1910), s. 13-27.

⁷ Bu eser, tarafımızdan çevrilmektedir.

Bunun üzerine, istifa ederek gurbete çıkmıştı. Ama o hâlâ, İttihat ve Terakkicilerin başarmasını istiyordu.

İşte o ikinci defa İstanbul'daydı. Sanki vatanseverlik düşleri uğruna dünyayı dolaşmış, ama gayretleri yine boşa çıkmıştı. Dahası bütün ümitleri suya düşmüştü. Kederli ve endişeliydi.

Yüzü endişe içinde, selâmıma karşılık verdi. Eğer beklediği bir tehlike olmasaydı, takma bir isimle uzak ülkelere gitme arzusu içinde, şapka ve gözlüklerle yüzünü saklamış bir hâlde Galata'ya gelmezdi.

Bir sene önce aramızda Paris'te bir dostluk meydana geldiği için, yol kenarında bulunan kahvehanelerden birine, kahve içmek üzere kendisini davet ettim. Bana "Burada güvende değilim. Düşmanlarımın her yerde kulağı var. Eğer sen beni izlersen davetini kabul edeceğim. Çünkü seni ve sohbetini özledim." diyerek cevap verdi.

Bundan sonra, dar ve karanlık bir sokağın kenarında bulunan bir dükkana doğru önümden yürüdü ve gülümseyerek durup bana "Bu kitapçıda, benim tek ve candan bir arkadaşım var. Seni onunla tanıştıracam." dedi.

İçeri girdik. Burası yaşlı, beyaz sakallı, mavi gözlü, alnı açık bir adamın küçük bir kitapçı dükkanydı. Adam, efendisi Prens İzzettin'i görünce, bize doğru gelmeye başladı ve Prens'in elini öpmek istedi, ama Prens alçakgönüllülükle elini geri çekti.

Galata'da kitapçı, İstanbul'da da şair olarak tanınmış kitapçı Şerif Efendi'nin yeriydi burası. Geçinmek için kitap satar ve kendini dinlendirmek için de şiir yazardı. Bizi, dükkânın arkasındaki bir odaya götürdü. İçinde temiz bir masa vardı. Kızartmaların bolca yapıldığı ve Galata bölgesindeki işçilerin öğlen ve akşam geldikleri sıra sıra küçük lokantalara bakan bir penceresi vardı.

Bu lokantalardan biri, oturduğumuz odaya yakındı. Bunun için de bütün kızartmaların kokusunu alabilir ve masa etrafındaki tüm konuşmaları da duyabilirsiniz. Kendini sanki lokantanın içinde hissedersin. Orada oturanlardan iyi giyimli, yakışıklı ve oraların yabancıları görünen biri dikkatimi çekti. Oturduğumuz odaya bakan pencereye yakın bir masada oturuyordu.

Şerif Efendi bize çabucak bir "Hoş geldiniz!" dedi. Divana oturduktan sonra hoşbeş faslını bitirir bitirmez, birden pencere karardı. Çünkü pencerenin önünde bir eliyle nargile, diğer eliyle kahve taşıyan dev gibi bir zenci duruyordu. Şerif Efendi, pencereden nargile ile kahveleri aldı. Nargileyi Prens'e verdi. Kahvelerin birini kendisi aldı, birini de bana verdi. Doğrusu kahve, doğuda içtiğim en leziz kahveydi. Nargile ise, sanki Galata'da sıralı kahvehanelerden birinden değil de Osmanlı saraylarından birinden gelmişti.

İşte size Türklerin keyiflerine düşkünlükleriyle ilgili bir örnek. İşçinin nargilesi ve Prens nargilesi birbirinin aynı. Galata ya da Pera'daki kahvehanelerde fincan dışında nadiren bir değişiklik olur.

Prens, söze başladıktan sonra: "Allah'ın takdiri bu! Bugün ben gidiyorum, yarın da Padişah gidecek. Evet, er geç hepimiz gidiciyiz... Yeni Türkiye? Jön Türkler? Bu, sonunda uyanışı olmayan bir düş! Ama neden? Çünkü bu, aklın ve ferasetin değil, kılıcın düşlediği bir düş!" dedi.

İstanbul'da devlet büyüklerine, özellikle de İttihatçıların liderlerine değinerek onların yanlışlarını bir bir dökmeye, yaptıklarını eleştirmeye başladı ve: "Onların üst kademelerindekiler yetersiz. Umut, ancak onların alt kademesindekilerde. Evet dostum, ulusların tarihinde zeki insanlar, özellikle üçüncü tabakadan yetişmişlerdir. Ve uzun asırlar, zulmün yükünü taşıyanların arasında yetişmişlerdir. Ülkemizde de köle olmuş bu tabakadan insanlar çıkacak. Halkı ne üst sınıf ne ileri gelenler ne de orta tabaka kurtaracak; aksine halkı bunlar kurtaracaktır. Biz ileri gelen Türklerin günahı ise büyüklerimizde..." diye sözüne ekledi.

Prens konuşurken, Şerif Efendi parmaklarıyla beyaz sakallarını karıştırarak onu dikkatle dinliyor, başını da ona inandığını ve konuşmalarını beğendiğini ifade etmek için sallıyordu. Ancak, birden dışarıya doğru baktı. Onu dehşete düşürecek bir şey görmüştü. Odamıza yakın masada yemek yiyen iyi giyimli, yakışıklı adam konuşulanları duyabilmek için, bize kulak vermişti. Şerif Efendi hemen hareketlendi ve Prens İzzettin'in kulağına bir şeyler mırıldandı. O da sustu ve özür dileyerek hızla dışarı çıktı. Arkasından Şerif Efendi, dükkânda kalmamı isteyerek, döneceğini söyleyip çıktı.

En zor ve en tehlikeli anlarda bile, görevlerini unutmayan ve nezaketi elden bırakmayan bu Doğululara şaşıyorum.

Şerif Efendi, Prens İzzettin'i uğurlamak için dışarı çıktı. Biraz sonra da bir başka adamla geri geldi. Gelen, prensin yerine oturdu. Nargileyi alıp hiçbir şey söylemeden sakin ve rahat bir tavırla içmeye başladı. Sonra da dostane bir şekilde bana baktı ve söze girdi:

Beyefendi, bunlar, düşmanlarımızın söylediği şeylerdir. Oturur oturmaz da İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni ve hükümetini savunmaya başladı. Bu arada Şerif Efendi, lokantadaki casusa duyurmak için adamın sözünü kesti:

-Gerçek bu! Cevat Bey doğru söylüyor. Vallahi, doğru söylüyor.

Konuşmasındaki bu değişim beni hayretler içinde bırakmıştı. Gördüğüm ve işittiğim karşısında şaşkınlığımdan bir şey söyleyemedim.

Adam, İttihatçılar'ın politikalarını ve kendilerini övmeye devam etti. Şerif Efendi ise, "Evet, vallahi doğru; tamam tamam!" diyerek onu destekliyordu. Bu arada kapıda üç adam belirdi: İki polis ve sivil giyimli bir adam. Adam içeri girdi. Ama iki polis kapıda kaldı. Cevat Bey, konuşmasına devam ediyor ve sanki hiç kimseyi görmüyordu.

Şerif Efendi, adamı karşılamak için ayağa kalkınca, Cevat Bey'le ben de ayağa kalktık. Gelen kişi bizimle ilgilenmedi. Odanın içine şöyle bir göz attı ve Şerif Efendi'ye:

-Prens İzzettin nerede? diye sordu.

-Prens İzzettin'i ismen tanıyorum, fakat hayatımda onu hiç görmedim.

-Hayır, biraz önce buradaydı.

-Peygamber'e yemin ederim ki burada değildi. Bu beyefendiler söylediklerime şahittirler.

-Peygamber üzerine yalan yere yemin etmen ayıp! Prens İzzettin'in de hesap günü yakın!

-Hayır, esas benim gibi birini hafife alman ayıp. Beyefendi, beni dinleyin ve bana güvenin. Prens İzzettin, bu kitapçı dükkânına hiç girmedi. Kaldı ki burada ne arayabilir? Galata'da böyle değersiz bir yere niye gelmiş olsun? Prens'i hiç görmedim. Tekrar Peygamber'e yemin ediyorum ve unarım artık yeminime saygı gösterirsin.

Bu sırada Şerif Efendi'nin, kitapçı dükkânının yanındaki lokantada gördüğü iyi giyimli ve yakışıklı adam içeri girdi ve:

-Beni tanımıyor musun Şerif Efendi? dedi.

-Sizin yüceliğinizi kim bilmez ki efendim? Bir keresinde arabanızla köprüden geçerken görmüştüm sizi de, Cenab-ı Hakk'ın sizi korumasını dilemiş ve kendi kendime "Bu, prenslerin prensi!" demiştim. Şimdi ise, sizi burada, bu lokantada ayaktakımı ile yemek yerken görünce ne diyebilirim? Korkudan kalbim yerinden çıkacak sanki!... Belki de dinlemişsinizdir, Cevat Bey, beyefendiye İttihat ve Terakkiciler'in düşmanlarından bahsetti ve parti ve hükümeti savunarak düşmanlarının delillerini çürüttü. Kuşkusuz siz de bunları duymuşsunuzdur.

Bu arada Beyefendi "Sanıyorum, ben sadece arkadaşın sözünü duydum, başkasının değil." diyerek onun sözünü kesti. Geldiği gibi kimseye selâm vermeden çıkiverdi ve onu da sivil polis ile iki üniformalı polis izledi.

Ben de rahat bir nefes aldım ve Allah'a şükrettim. Cevat Bey, nasıl ki sakin ve huzurlu içeriye girmişse, oynadığı o mükemmel rol ile ilgili hiçbir şey

söylemeden çıktı gitti. Şerif Efendi ise, parmaklarıyla sakallarını karıştırarak, alaycı ve küçük düşürücü bir şekilde gülümseyerek divana oturdu. Sonra da kendisiyle konuşurcasına:

- Kardeş, kardeşine sahip çıkmalı. Bütün bunlar, senin meyvelerindir ey İttihat ve Terakki hükümeti!. Bu da senin iyiliğin ey Kanûn-ı Esâsî!

Sonra da bana baktı. Yumuşak ve özür dileyen bir tonla:

- Efendimi nasıl kurtarabilirdim? Beyefendi, bu durumda yalan gerekmez mi? Benim için en değerli insanken, onu nasıl feda edebilirdim? Onu niye dilimle ve başkasına zarar vermeyen hilele kurtarmayayım?! Fakat şimdi kendimi kurtarmam gerekiyor. Bunlar yine gelecek. Beni parçalamak için yine gelecekler. Dükkânımı araştıracaklar ve evrakuma el koyacaklar, dedi ve kıymetli evrakının bulunduğu dolaba doğru gitti. O evrakta kalbinin atışları, göz yaşlarının incileri, sevgisinin iniltileri, vatanına karşı olan samimiyetinin çığlıkları ve intikamının feryadı vardı. Şiirleriydi onun. Onları aldı ve gözleriyle süzerek hepsine bir veda öpücüğü kondurdu. Sonra da kibritle yakiverdi.

"Şimdi ateş seni nasıl yutuyorsa, Cehennem ateşi de halkımın bütün düşmanlarını yutsun!" dedi.

***

Yazarın bu hikâyesi, zaman zaman kesintilere uğrasa da 1908'den 1918'e kadar Osmanlı Devleti'ni yönetmiş olan İttihat ve Terakki Cemiyeti döneminin siyasi atmosferi ile ilgilidir.

Baştan sona korku ve endişenin hâkim olduğu "Şerif Efendi" adlı öykünün özeti şudur:

Prens İzzettin⁸, başlangıçta bir İttihat ve Terakki taraftarıdır. O da pek çok İttihat ve Terakkici gibi bir süre Paris'e gider. İttihat ve Terakki

⁸ Prens İzzettin, yazarın Prens Sabahattin'in yerine tasavvur ettiği kahramanı olabilir. Toplum bilimci ve siyaset adamı Prens Sabahattin, 30 Haziran'da İsviçre'nin Neuchatel kentinde öldü. Padişah Abdülmecit'in kızı Seniha Sultan ile Damat Mahmut Celalettin Paşa'nın oğlu olan Prens Sabahattin 1877'de İstanbul'da doğdu. 1899'da II. Abdülhamid'i eleştirdiği için gözden düşen babasıyla birlikte Fransa'ya gitti. Paris'te, siyaset bilimciler ve toplum bilimcilerle ilişki kurdu. Yurtdışında Abdülhamid'in baskıcı yönetimine karşı mücadele eden Türk aydınlarını bir araya getirmeye çalıştı; birinci (1902) ve ikinci (1907) Jön Türk kongrelerini topladı. Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'ni kurdu. Terakki dergisini yayımlayarak özel girişimciliği ve yerel yönetimi savunan görüşlerini açıkladı. II. Meşrutiyet'ten sonra İstanbul'a döndü, Osmanlı Ahrar Fırkası'nı kurdu (1908). Merkezi otoriteye karşı çıkan görüşleri, İttihat Terakki'nin yönetim anlayışıyla çeliştiğinden İttihatçılarla arası açıldı. Buna karşın görüşleri asker ve sivil aydın çevrelerde taraftar kazandı. İstanbul'da düzenlediği siyasal toplantılar sırasındaki konuşmaları nedeniyle bir süre tutuklandı. Baskılardan kurtulmak için gittiği Mısır'dan, I. Dünya Savaşı'nın sonunda döndü. Cumhuriyet döneminde Osmanlıları ülkeden çıkarılınca (1924) önce Fransa'ya, daha sonra İsviçre'ye yerleşti. Ölümünden bir süre sonra kemikleri Türkiye'ye getirilerek Eyüp Mezarlığı'nda,

hükümetinin kurulması üzerine Paris'ten geri çağrılır ve kendisine hükümette görev verilir. Bir müddet sonra İttihat ve Terakki hükümetinden umduğunu bulamayan İzzettin, görevinden ayrılarak tekrar Paris'e gider. İstanbul'a ikinci gelişinden önce kendisiyle samimi olduğu anlaşılan Şerif Efendi ile buluşur. Ancak İzzettin, bu sefer İttihat ve Terakkiciler tarafından izlenmektedir. Öykünün şahıs kadrosu, Şerif Efendi, daha önce İttihat ve Terakkici olup şimdi onları şiddetle eleştiren İzzettin, İttihat ve Terakki'nin adamlarından olduğu anlaşılan ikisi üniformalı olmak üzere üç polis, İttihat ve Terakkici görünen Cevat Bey, daha sonra lokantaya gelen iyi giyimli beyefendi ve nihayet anlatıcı, yani yazardır. Öykü giriş, gelişme ve sonuç olmak üzere üç merhalede anlatılıyor. Giriş kısmında Prens İzzettin'in Paris seyahati, gelişme bölümünde Prens İzzettin'in tekrar İstanbul'a gelişi, Şerif Efendi'yle buluşması; sonuç bölümünde ise polisin Şerif Efendi'nin kitapçı dükkânını basmasından bahsedilmektedir.

“Şerif Efendi” öyküsü, Emin er-Reyhânî'nin, yaşadığı dönemin Osmanlı idaresine özel bir ilgi gösterdiğini ortaya koymaktadır. Öyküdeki olaylar İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidarda olduğu dönemde geçmektedir. Öyküye genel olarak korku ve endişe hâkim. Yazar, okuyucunun önüne canlı bir öykü koymuştur. Bilindiği gibi, öykünün canlı olması kahramanlara bağlıdır. Çünkü, öyküye aksiyon kazandıran öyküde yer alan şahsiyetlerdir. Öykümüzde yer alan bazı kahramanların farklı dünyaları vardır. “Şerif Efendi” öyküsünün asıl kahramanları, öykünün de adını taşıyan Şerif Efendi ve önceleri İttihat ve Terakki taraftarı olan Prens İzzettin'dir. Yazar bu kahramanların portrelerini ayrı ayrı veriyor. Özellikle İzzettin'i zaman zaman konuşturarak şahsiyetini ortaya koymaya çalışıyor. İzzettin'in konuşmalarından dünya görüşünü rahatlıkla anlayabilmekteyiz.

Şerif Efendi'nin Galata semtinde bir kitapçı dükkanı var. Öyle anlaşılıyor ki bu dükkan, daha önce de dönemin pek çok siyasal nitelikli gizli toplantılarına tanık olmuştur. Bilindiği gibi İttihat ve Terakki Fırkası, 3 Haziran 1889'da “İttihâd-i Osmânî Cemiyeti” adıyla gizli bir örgüt olarak kurulmuş, II. Meşrutiyet sonrasında ise legal bir parti olarak 1908'den 1918'e kadar Osmanlı Devleti'ni yönetmiştir. Cemiyetin kuruluş amacı Sultan II. Abdülhamid rejimine karşı mücadele etmektir. Prens İzzettin'in Paris'e gidişi büyük bir ihtimâlle, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin henüz iktidara gelmediği ve II. Abdülhamid'in son yıllarına rastlamaktadır. Öyküden anlaşılacağı üzere, Prens İzzettin Paris'te iken, İttihat ve Terakki iktidara gelir. Prens de arkadaşlarının çağrısı üzerine İstanbul'a gelerek iktidarı elinde bulunduran İttihat ve Terakki hükümetinde görev alır. Balkan ülkelerinin ordularının İstanbul kapılarına

dayanması, başkentte karmaşanın hâkim olması, anarşinin baş göstermesi, hükümetin beceriksizlik ve suiistimalleri onu son derece üzer. Bunun üzerine, hükümetteki görevinden istifa eder ve Paris'e gider. Öykünün, İzzettin'in Paris'e gidişi ve gelişi bölümü açık değildir. Ayrıca öykünün geneli de dönemi tam olarak yansıtmıyor diyebiliriz.

İstanbul'a gelen Prens İzzettin, burada tanınmamak için büyük gayret sarf eder. Bu, onun izlenmekte olduğunu göstermektedir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin başarısından yana olan önce İttihatçı sonra da hükümet muhalifi İzzettin, korku içindedir. Bu yüzden durmadan kaçıyor ve saklanıyor. Paris dönüşü İstanbul'a gelişi kendisiyle bir kahve içmek isteyen arkadaşına "*Burada güvende değilim. Düşmanlarımın her yerde kulağı var.*" diyor. İttihat ve Terakki'yle ters düşüşü, bu cemiyetin istediklerini gerçekleştirememesi, onların yaptıklarını eleştirmesi dolayısıyladır. "*Takma isimle uzaklara gitmek istiyordu.*" cümlesi onun endişeli hâlini ve birilerinden kaçtığını göstermektedir. Balkan ülkelerinin orduları İstanbul kapılarına dayanınca yurtdışına çıkan İzzettin, hep İttihat ve Terakki'nin kazanmasını istiyordu. İttihat ve Terakki öyküde bir kurtuluş olarak görülmektedir. Öyküde iki önemli şahıs arasındaki ilişki son derece dikkat çekicidir. Polisin sorgulamasına rağmen, Prens İzzettin'i ele vermeyen Şerif Efendi, şu dikkat çekici cümleyi kullanıyor: "*Efendimi feda edip kanımla kendimi insanların gözünde değerli mi kılayım?*"

Yazar, öyküsünde İttihat ve Terakki'nin önceleri, kendisine kurtarıcı olarak bakılan bir cemiyet olduğu; fakat, sonraları kurtarıcı olmaktan çıkan bir cemiyet hâline geldiği gerçeği üzerinde durur. Biz bunu öyküde cereyan eden olaylardan anlıyoruz. Aslında öyküde İttihat ve Terakki ile ilgili olarak bir dış, bir de iç görünüş var. Dış görünüşü ile hayat kurtarıcı olarak toplumda yerini alan cemiyet, iktidara geldikten sonra da iç görünüşü ile hayat kurtarıcı olmaktan çıkmıştır. İşte bu durum, önceleri bir İttihat ve Terakkici olan İzzettin'i kötümserliğe sevk etmiştir.

Diğer taraftan, İstanbul'un kasvetli atmosferi, öykünün akışından hissedilmektedir. Nitekim İzzettin, endişe içinde, arkadaşı ile Galata semtinde kitapçılık yapan Şerif Efendi'nin dükkânına gelir. Öyküde asıl mekân da burasıdır. Burada yapılan mekan tasviri dönemin Galata semti ile ilgili olarak önemli bilgiler taşımaktadır: "*Bizi odanın arka tarafına götürdü. İçinde temiz bir masa vardı. Kızartmaların bolca yapıldığı ve Galata bölgesindeki işçilerin öğlen ve akşam geldikleri sıralı lokantalara bakan bir penceresi vardı.*" Burada bir iç ve bir de dış mekân var. "*Onu dehşete düşürecek bir şey görmüştü. Odamıza yakın masada yemek yiyen iyi giyimli, yakışıklı adam konuşulanları duyabilmek için, bize kulak vermişti.*" ifadesinden dış mekânın tehlikeli olduğunu anlıyoruz.

Şerif Efendi'nin, dükkanın arka odasına geçen İzzettin'in ellerini öpmeye çalışması, onu daha önce tanıdığını göstermektedir. Ayrıca "*Bu kitapçada, benim tek ve candan bir arkadaşım var. Seni onunla tanıştıracam.*" ifadesi ikisinin çok yakın dava arkadaşları olduğunu göstermektedir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önemli bir kilit adamı olan İzzettin, burada, oda penceresinin hemen dışında şüpheli biri tarafından da izlenmektedir. Öykünün bu bölümünde yazar, Türk kahvesini ve kahvehanelerini övmeyi ihmal etmiyor, Doğuluların dolayısıyla da Türkler'in keyiflerine düşkün olduğunu ve bu arada da her halükârda nezaketi elden bırakmadıklarını söylüyor. Yazarın "Doğulular" ifadesinden, onun Batılı olduğu anlaşılabilirse de aslında yazar Doğuludur. Uzun yıllar Amerika'da yaşamasına rağmen, Doğulu olmaktan hiçbir zaman rahatsız olmamıştır. Nitekim "Ben bütün ruhumla Doğulu bir Arabım", diyor.

İzzettin, "*Allah'ın takdiri bu! Bugün ben gidiyorum, yarın da Padişah gidecek. Evet, er geç hepimiz gidiciyiz... Yeni Türkiye? Jön Türkler? Bu, sonunda uyanışı olmayan bir düş! Ama neden? Çünkü aklın ve ferasetin değil, kılıcın düşlediği düş!*" ifadesini kullanıyor. Aslında bu cümleler, öykünün ana fikrini ifade eden cümleler arasında yer alıyor. Burada kastedilen padişah, Sultan V. Mehmet Reşat'tır. V. Mehmet, 65 yaşında tahta çıktı. Ancak saltanatı yıllarında devleti İttihat ve Terakki Partisi yönetmiş ve bu dönemde yurdun her yerinde isyanlar çıkmıştı. Bu durum, İttihat ve Terakki'nin başarısından yana olan İzzettin'i son derece üzmetmektedir. Talat Paşa, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin ağır bir yenilgi almasından sonra Ahmet İzzet Paşa'ya bir mektup bırakmış ve bu mektupta millete hesap vermek üzere geri gelip gerekirse mahkemeye de çıkacağını belirtmiş, daha sonra da Almanya'ya kaçmıştı. Bu durum, Prens İzzettin'in kaygılarını doğrular niteliktedir. Diğer taraftan Mustafa Kemal Atatürk, İttihatçıların askerî liderlerini, özellikle de Enver Paşa'yı eleştirmiş ve zamanla haklı olduğu ortaya çıkmıştır.

Öykünün geçtiği dönem, Osmanlı Devleti'nin bir kaç devlete karşı savaştığı ve bu savaşın sonunda çok toprak kaybettiği Balkan Savaşının cereyan ettiği dönemdir. Bu dönem yazarın çeşitli cümlelerinden anlaşılmalıdır. Bunlardan birisi de "*Balkan ülkelerinin orduları İstanbul kapılarına dayanmıştı.*" cümlesidir. Balkan Savaşında bilineceği gibi, Bulgarlar Çatalca savunma hattına kadar gelmişlerdi:

Çünkü, Balkan ülkelerinin orduları, İstanbul kapılarına dayanmıştı. Başkentte karmaşa çıkmış; hatta yavaş yavaş anarşi kendini göstermeye başlamıştı. Bunun üzerine istifa ederek gurbete çıkmıştı. Ama o hâlâ, İttihat ve Terakkicilerin başarmasını istiyordu.

Esasen bir öykücünün, öykülerinde gerçeğe ne kadar bağlı kaldığını anlamak oldukça güçtür. Ancak bu öyküde yazarın gerçeğe ne kadar bağlı kaldığı, dönemin siyasî atmosferinden kolayca anlaşılmaktadır. Mehmet Kaplan'ın da ifade ettiği gibi⁹ bir hikâyede, hikâyeciden, gerçeğe bağlı kalması beklenmez. Önemli olan hikâyecinin okuyucuda gerçeklik izlenimi uyandırmasıdır ki biz bunu bu öyküde yaşıyoruz.

Öyküde hem padişahın gidişi arzulanıyor hem de İttihat ve Terakki'nin politikalarından memnun olunmadığı belirtiliyor. Bu arada İzzettin, ne Jön Türklerden memnundur, ne de ümitlidir. Önce Abdülaziz'e karşı bir siyasal muhalefet başlatan Yeni Osmanlılar, daha sonra Jön Türkler adıyla muhalefete devam etmişlerdir. Jön Türk hareketini "bir düş" olarak gören Prens İzzettin, her ifadesinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kendisine göre yanlışlarını söyledikten sonra eleştirir. Oda penceresinin hemen yakınında oturan şüpheli kişinin konuşmalara kulak kabartması Prens İzzettin'in oradan ayrılmasına sebep olur. Prens İzzettin izlenmektedir. Prese yol gösteren Şerif Efendi biraz sonra bir başka biriyle odaya girer. Yeni gelen de İttihat ve Terakkiciler'i övmeye başlar. Şerif Efendi yine evet anlamında başını sallar ve onu destekler.

Öyküde önemle vurgulanan konulardan biri de kurtuluşun yüksek zümreden değil de halktan geleceğidir. Kurtuluşun halktan gelmesi demek, bir millî hareketin başlaması demektir. "*Ulusların tarihinde zeki insanlar, özellikle üçüncü tabakadan yetişmiştir.*" ifadesinin, pek çok milletin tarihine bakılırsa, önemli bir gerçeğe işaret ettiği görülecektir. Öykünün kahramanlarından Şerif Efendi de halktan biri, son derece itaatkar ve vefa sahibi. Bu özellikleriyle prensin kurtarmaya çalıştığı insan sınıfını temsil ediyor.

Şerif Efendi, kendi dükkânında yeni gelen misafiri ile siyasî konulardaki sohbeti esnasında içeriye gelen sivil polis tarafından sorgulanır. Prens İzzettin'in sorulması onun arandığını gösteriyor. Şerif Efendi'nin "*Cevat Bey, Beyefendiye İttihat ve Terakkicilerin düşmanlarından bahsetti. Parti ve hükümeti savunarak onların delillerini çürüttü.*" ifadesi gelenlerin İttihat ve Terakkici olduklarını göstermektedir. Aslında Cevat Bey, İttihat ve Terakkici değildir. Bunu, yazarın "*Cevat Bey içeriye nasıl hiçbir şey söylemeden girmişse, oynadığı mükemmel rol ile ilgili hiçbir yorum yapmadan dışarı çıktı.*" cümlesinden anlaşılmaktadır.

Emin er-Reyhânî'nin bu öyküsü, XX. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nde İttihat ve Terakki'ye karşı duyguların dışa vurulduğu bir öyküdür. Hayatı, insanları seven biri olduğu anlaşılan şair Şerif Efendi ile ilgili olarak yazarın kullandığı "*O evrakta kalbinin atışları, göz yaşlarının incileri, sevgisinin iniltileri, vatanına karşı olan samimiyetinin çılgınlıkları ve intikamının*

⁹ Bk. Mehmet Kaplan, *Hikâye Tahlilleri*, İstanbul 2002, s. 202.

feryadı vardı. Şiirleriydi onun. Onları aldı ve gözleriyle süzerek hepsine bir veda öpücüğü kondurdu. Sonra da kibritle yakıverdi." ifadelerinde derin anlamlar aramak lazımdır. Aslında yazar, Şerif Efendi'nin şiirlerini kibritle yakmasına razı değildir. Razi olmadığı için de Şerif Efendi'ye şu anlamlı sözü söyler.

"Şimdi ateş seni nasıl yutuyorsa, Cehennem ateşi de halkımın bütün düşmanlarını yutsun!" dedi.

Anlatıcı, öykü boyunca uzaktan bir seyirci değil, başından sonuna kadar bizzat öykünün içinde olan bir kahramandır. Öykü son derece sade ve anlaşılır bir Arapça ile yazılmıştır. Bakış açısını bütün öyküde tarafsız bir gözlemci sıfatıyla yansıtan yazar, okuyucuyu, hikâyesinin içerisine çekmeyi de bilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin bir döneminin ele alındığı bu öykünün, bir Arap yazar tarafından yazılmış olması öyküyü daha da önemli kılmaktadır. Türk okuru, Arap yazarların Osmanlı Devleti ve siyasetleri hakkındaki değerlendirmelerinden genelde habersizdir. Bu, ya Arap yazarların değerlendirmelerinin Türkçe'ye çevrilmemiş olmasından ya da aktarılan görüşlerin okuyucuya yeteri derecede ulaşmamış olmasından kaynaklanmaktadır.